

Черняк А. М.,
доктор юридичних наук,
головний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного
центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки
і оборони України
ORCID ID: 0000-0002-4958-783X

УДК 343.14:351.745.7:343.974

ОПЕРАТИВНИЙ ОГЛЯД ЯК ЗАСІБ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Анотація. Одним із ефективних засобів діяльності оперативних підрозділів є оперативний огляд. Він використовувався правоохоронними, розвідувальними та контррозвідувальними органами держав в усьому світі з найдавніших часів й дотепер. Ним активно послуговуються під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування. З плином часу оперативний огляд не лише не втрачає своєї актуальності у боротьбі зі злочинністю, а й набуває ще більшого значення через використання досягнень науки й техніки, застосування новітніх технологій. Оперативні підрозділи правоохоронних органів України активно застосовують його для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження. Але далеко не завжди це відбувається у правовому полі, що зумовлене недосконалістю правового регулювання оперативного огляду.

Мета статті – визначити фактичний зміст оперативного огляду як засобу діяльності оперативних підрозділів, висунути пропозиції щодо законодавчого унормування такого змісту.

Оперативний огляд широко використовується в межах протидії злочинності. Він полягає у візуальному обстеженні оперативним працівником (або особою, яка співробітничала з ним на конфіденційній основі) конкретних матеріальних об'єктів з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження шляхом вільного доступу або за згодою власника, користувача або уповноважених ними осіб. Згоду власника, користувача або уповноважених ними осіб на доступ до конкретного об'єкта одержують відкрито або із приховуванням належності до правоохоронних органів та (або) мети відвідування.

З метою вдосконалення використання оперативними підрозділами оперативного огляду в боротьбі зі злочинністю доцільно у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» регламентувати можливість проведення чотирьох окремих оперативно-розшукових заходів, які за гносеологічною природою відповідають цьому методу оперативно-розшукової діяльності, але мають бути чітко розмежовані за правовими підставами застосування, організаційними й тактичними особливостями.

Перший – огляд публічно доступного місця та предметів, що там знаходяться, у тому числі з приховуванням професійної належності оперативного працівника та мети його дій або дій особи, яка з ним співпрацює. Має здійснюватися з дозволу керівника оперативного підрозділу.

Другий – огляд публічно недоступного місця чи окремих предметів зі згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб, у тому числі з приховуванням професійної належ-

ності оперативного працівника та мети його дій або дій особи, яка з ним співпрацює. Має здійснюватися з дозволу керівника оперативного підрозділу з обов'язковим повідомленням прокурора.

Третій – огляд публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом негласного проникнення, у тому числі з використанням технічних засобів для проникнення у приміщення. Має здійснюватися за погодженням з прокурором з дозволу слідчого судді.

Четвертий – негласний огляд заарештованої кореспонденції. Має здійснюватися за погодженням з прокурором з дозволу слідчого судді.

Ключові слова: оперативні підрозділи, протидія злочинам, запобігання злочинам, виявлення злочинів, припинення злочинів, розслідування злочинів, оперативно-розшукова діяльність, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Одним із ефективних засобів діяльності оперативних підрозділів є оперативний огляд. Він використовувався правоохоронними, розвідувальними та контррозвідувальними органами держав в усьому світі з найдавніших часів й дотепер. Ним активно послуговуються під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування. З плином часу оперативний огляд не лише не втрачає своєї актуальності у боротьбі зі злочинністю, а й набуває ще більшого значення через використання досягнень науки й техніки, застосування новітніх технологій. Оперативні підрозділи правоохоронних

органів України активно застосовують його для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження. Але далеко не завжди це відбувається у правовому полі, що зумовлене недосконалістю правового регулювання оперативного огляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проведення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій досліджували С. В. Албул¹, В. І. Василичук², М. Л. Грібов³, В. О. Гринюк⁴, В. А. Колесник⁵, Є. Д. Лук'янчиков⁶, М. А. Погорецький⁷, О. О. Подобний⁸, Д. Б. Сергєєва⁹, О. С. Старенький¹⁰,

¹ С Албул, Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: руйнування наступальності в оперативно-розшуковій діяльності. *Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: V Міжнародна науково-практична конференція* (Одеса, ОДУВС 2013) 334–336.

² В Василичук, 'Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій' *Актуальні проблеми досудового розслідування: IV Всеукр наук. практ. конф.* (НАВС 2017).

³ М Грібов, 'Правове регулювання документування вчинення злочину в кримінальному процесі й оперативно-розшуковій діяльності' (2018) 1(15) *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 129–139.

⁴ В Гринюк, *Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія і практика: монографія* (Київ, Алерта 2016) 358.

⁵ В Колесник, 'Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло' (2014) *Закон і бізнес* 32–33. <<http://zib.com.ua/ua/print>> дата звернення 09.01.2019.

⁶ Є Лук'янчиков, Б Лук'янчиков, 'Становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій' (2015) 60 *Криміналістика і судовба експертиза* 147–160.

⁷ М Погорецький, 'Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні' (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277.

⁸ О Подобний, 'Значення оперативного пошуку в оперативно-розшуковій діяльності та в досудовому розслідуванні' (2015) 3 *Південноукраїнський правничий часопис* 172–174.

⁹ Д Сергєєва, 'Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні: щодо удосконалення норм чинного КПК України' (2016) 1 *Південноукраїнський правничий часопис* 105–107; М Погорецький, 'Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні' (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277.

¹⁰ О Старенький, 'Проблемні аспекти законодавчої регламентації провадження негласних слідчих (розшукових) дій' (2013) 4 *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 449–455.

М. В. Стащак¹, О. Ю. Татаров², Л. Д. Удалова, М. С. Цуцкірідзе³, С. С. Чернявський⁴ та інші вчені. Проте питанням використання оперативного огляду як засобу одержання фактичних даних оперативними підрозділами сьогодні бракує уваги.

Безпосередньо оперативному огляду присвячено лише поодинокі наукові дослідження⁵, а також праці, де оперативний огляд досліджено лише фрагментарно (серед інших засобів пізнання в ОРД та кримінальному провадженні)⁶. При цьому оперативний огляд розглядають як метод оперативно-розшукової діяльності, визначають його поняття, організаційні і тактичні засади, особливості використання у протидії різним видам злочинів.

Аналіз положень зазначених праць дозволяє стверджувати, що всюди йдеться про дії оперативних працівників, що полягають у візуальному обстеженні певних матеріальних об'єктів. Коло цих об'єктів є досить широким – це конкретні території (відкриті або охоронювані ділянки місцевості), приміщення, транспортні засоби, речі, документи тощо. У зв'язку з викладеним слід зауважити, що у цьому випадку теорія та законодавча практика ідуть різними шляхами: огляд зазначених об'єктів не знаходить прямого закріплення в законі. Це створює проблеми у правозастосовній практиці та зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета статті – визначити фактичний зміст оперативного огляду як засобу ді-

яльності оперативних підрозділів, висунути пропозиції щодо законодавчого унормування такого змісту.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» термін «огляд» законодавець вживає лише у п. 10 ч. 1 ст. 8 Закону, використовуючи у досить вузькому розумінні. Ця норма передбачає право оперативних підрозділів накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її *огляд* та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України.

Відповідно до положень ст. 262 КПК України негласна слідча (розшукова) дія «*Огляд* і виїмка кореспонденції» (*виділено нами – А. Ч.*) проводиться винятково з дозволу слідчого судді, оскільки є втручанням у приватне спілкування.

Отже, сьогодні оперативний огляд як метод ОРД, що визначається науковцями, не має втілення у певному передбаченому законом оперативно-розшуковому заході (за винятком огляду кореспонденції). Адже не існує законодавчих підстав стверджувати про можливість проведення такого оперативно-розшукового заходу (або ж права, передбаченого ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), як **оперативний огляд**. Можливо вести мову лише про огляд кореспонденції, до змісту якого аж ніяк не можна віднести огляд ділянок місцевості, приміщень, транспортних засобів.

¹ М Стащак, Л Мазур, 'Проблемні аспекти застосування негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами ОВС України' (2012) 6 (84) *Митна справа* 85–89.

² О Татаров, 'Окремі проблеми при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій' (2016) 3 *Вісник кримінального судочинства* 69–77.

³ М Цуцкірідзе, О Старенький, 'Використання негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування в кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні' (2015) *Право України* 152–161.

⁴ С Чернявський, Л Удалова, 'Грунтовне дослідження теорії та практики функції обвинувачення у кримінальному провадженні України' (2016) 4 *Вісник кримінального судочинства* 199–202.

⁵ Л Головіна, 'Теоретичні та організаційно-тактичні засади оперативного огляду' (автореф. дис. канд. юрид. наук, Одеса 2008) 7; С Шевченко, 'Поняття та необхідність оперативного огляду' (1999) 1 *Вісник університету внутрішніх справ* 64–65; М Куратченко, 'Тактика оперативного огляду під час виявлення та розслідування сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією' (2016) 83 *Науковий вісник ДДУВС* 308–314.

⁶ М Грібов, 'Розвідувальні заходи органів внутрішніх справ: сутність та питання застосування в боротьбі з організованою злочинністю' (2009) 20 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 26–33; В Некрасов, *Оперативне розпізнавання* (Київ, КНТ 2007) 177; С Албул, К Беляков, А Берендеева та ін, *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: підручник* (Київ, Відділ редакційно-видавничої діяльності МВС України 2012) 248.

Власні визначення оперативного огляду подають розробники відомчих нормативно-правових актів МВС України, Національної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України. Але при цьому вони послуговуються не нормами законодавства, а усталеними положеннями теорії оперативно-розшукової діяльності, що призводить до колізій.

Спроби унормувати проведення оперативного огляду мали місце і на законодавчому рівні. Так, у проекті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» № 4778 від 03.06.2016 зазначалося: «Відвідування та огляд за згоди власників та орендарів житла, інших споруд та матеріальних об'єктів – оперативно-розшуковий захід, що полягає у проведенні суб'єктами оперативно-розшукової діяльності безпосередньо або опосередковано (іншими особами за їх дорученням) заходів гласного та зашифрованого відвідування та огляду за згоди власників та орендарів житла, інших споруд та матеріальних об'єктів, ознайомлення з предметами, документами, обстановкою, іншими носіями інформації для виявлення та фіксації слідів злочинної діяльності, вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження». При цьому, відповідно ч. 3 ст. 16 вказаного проекту цей захід можна було б проводити на стадії отримання та перевірки оперативно-розшукової інформації, тобто без заведення ОРС. Цей захід було чітко розмежовано з оглядом кореспонденції (негласним відбором за ідентифікаційними ознаками кореспонденції, на яку накладено арешт, її обробкою, зняттям копій чи отриманням зразків та інформуванням підрозділу-ініціатора для прийняття рішення щодо подальших дій).

Аналіз визначення заходу під назвою «Відвідування та огляд за згоди власників та орендарів житла, інших спо-

руд та матеріальних об'єктів» дозволяє стверджувати наступне:

1) автори законопроекту описали те, що використовують у своїй повсякденній роботі з протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну підрозділи СБ України, НП України та Державної прикордонної служби України – без будь яких дозволів, погоджень та санкціонування;

2) таке описання є більш чітким та зрозумілим, ніж дефініція «особистого пошуку та оперативного огляду публічно доступного місця», наведена у підзаконних відомчих актах НП України;

3) за основними ознаками вказане визначення збігається з тим, що теоретики називають оперативним оглядом.

У теорії ОРД визначення оперативного огляду втілюють у різноманітних лексичних конструкціях, які відбивають його розуміння великими авторськими колективами. За змістом ці визначення, здебільшого, є тотожними та різняться в окремих деталях. Водночас їх не можна вважати такими, що засновані на результатах комплексних наукових досліджень. Адже з 1976 року¹ і донині чи не єдиною монографічною працею, присвяченою оперативному огляду, є робота Л. В. Головіної, що вийшла друком у 2009 році².

У цій праці оперативний огляд визначено як метод оперативно-розшукової діяльності, що полягає в комплексі заходів щодо гласного, негласного, зашифрованого особистого чи опосередкованого ознайомлення оперативного працівника з предметами, документами, обстановкою, іншими носіями інформації, пов'язаними зі злочинною діяльністю осіб, які становлять оперативний інтерес, за місцем їх роботи, помешкання та іншими місцями з метою одержання орієнтуючої чи доказової інформації³. Отже дослідниця не прив'язує оперативний огляд лише до певного місця, а тим більше до його відвідування (як автори проекту Закону

¹ И Кононенко, 'Правовые, организационные и тактические основы оперативного осмотра' (автореф. дисс. канд. юрид. наук, Киев 1976) 171.

² Л Головіна, *Оперативний огляд: монографія* (Одеса, ОДУВС 2009) 134.

³ Л Головіна, *Оперативний огляд: монографія* (Одеса, ОДУВС 2009) 3.

України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 03 червня 2016 р. № 477).

Водночас, останні погоджуються з Л. В. Головіною у баченні об'єктів огляду, до яких відносять: матеріальні об'єкти, предмети, документи, обстановку та інші носії інформації. Слід зауважити, що у цьому переліку одне поняття охоплює інше за принципом мотрійки. Так, до широкого поняття «матеріальні об'єкти» входять, зокрема, предмети, які є носіями інформації та мають своїм різновидом документи.

Аналіз практики засвідчує, що сьогодні оперативні підрозділи правоохоронних органів, компетенцію яких становить протидія злочинам у сфері міжнародного студентського обміну, у поза процесуальний спосіб здійснюють візуальне обстеження будь-яких об'єктів (ділянки місцевості, приміщення, предмети) з вільним доступом до них або за згодою осіб, у розпорядженні яких вони знаходяться. Це, зокрема, можуть бути навчальні корпуси та гуртожитки ЗВО, де навчаються іноземні студенти, офіси суб'єктів господарської діяльності, що залучені до міжнародного студентського обміну, певні ділянки державного кордону та пункти його перетину, житло чи інше володіння іноземних студентів та абітурієнтів, документи (паспорти, запрошення на навчання, залікові книжки і студентські квитки) тощо. Здебільшого результати такого огляду жодним чином не оформлюють. Але в окремих випадках такого оформлення уникнути не вдається.

У зазначених випадках оперативний огляд обґрунтовують реалізацією оперативними підрозділами прав, передбачених п. 6 та 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема, йдеться про права:

– відвідувати житлові та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка (п. 6);

– негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію... (п. 7).

Наведена цитата є неповною, оскільки у п. 7 після слів «одержувати розвідувальну інформацію» слідує продовження – «у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України».

Частина перша зазначеної статті передбачає, що слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, зокрема з використанням технічних засобів, з метою: 1) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування; 2) виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів; 3) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину; 4) виявлення осіб, які розшукуються; 5) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

У частині другій ст. 267 КПК України законодавець роз'яснює, що публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

У частині четвертій означеної статті законодавець передбачає, що обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою, передбаченою в частині першій цієї статті, проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу.

Отже, норми п. 6 та 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», наведені до слів «у тому числі» і після них, кардинально відрізняються за юридичною процедурою застосування, а їх практичну реалізацію уповноваженими суб'єктами не може бути віднесено до змісту одного оперативно-розшукового заходу. Адже для того, щоб оперативний працівник за згодою мешканця або власника квартири відвідав та оглянув її, немає потреби отримувати жодних письмових дозволів. Це можна зробити навіть без заведення оперативно-розшукової справи або початку кримінального провадження – в межах оперативного пошуку. При цьому, оперативний працівник вправі з'ясувати обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка.

Безумовно, що він також вправі негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину.

Лише у тому разі, коли такі дії проводяться без добровільної згоди власників або мешканців житла (шляхом проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України), то порядок їх проведення зовсім інакший. Так, оперативним підрозділам необхідно буде виконати вимоги ст. 246, 248–250, 252, 258, 259, 267 КПК України. Серед іншого необхідна, наявність оперативно-розшукової справи (або доручення слідчого, прокурора в межах конкретного кримінального провадження). Якщо йдеться про оперативну розробку, потрібно оформлювати клопотання про дозвіл на проведення відповідного оперативно-розшукового заходу, погоджувати його з прокурором, отримувати відповідну ухвалу слідчого судді тощо.

Отже розміщення в одній нормі Закону (п. 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про

оперативно-розшукову діяльність») двох принципово різних за юридичними підставами та порядком застосування заходів призводить до певної плутанини. Спроби її ліквідації на рівні підзаконних нормативно-правових актів НП України є явно не вдалим. У цьому випадку це не пов'язано з суто об'єктивними факторами (недосконалістю законодавства). Адже оперативний огляд певного місця достатньо чітко можна було регламентувати, засновуючись на нормах ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які регламентують права оперативних підрозділів, не пов'язані із застосуванням положень КПК.

Загалом чітке розмежування огляду певних матеріальних об'єктів, що здійснюється без порушення прав громадян, має бути чітко відмежовано від такого огляду, що порушує ці права.

Інколи теоретики оперативно-розшукової діяльності до предметів оперативного огляду зараховують ручну поклажу, багаж, посылки, поштово-телеграфну кореспонденцію осіб, які розроблюються чи перевіряються, у відповідних транспортних і поштових установах. Такий огляд учені поділяють на зовнішній і внутрішній.

На нашу думку, огляд названих об'єктів без відома їх власників є порушенням прав і свобод громадян. У цьому випадку Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко відмежовує такий огляд від інших оперативно-розшукових заходів, надаючи окремою нормою (п. 10 ч. 1 ст. 8) оперативним підрозділам право накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України. Огляд і виїмка кореспонденції проводяться винятково з дозволу слідчого судді, оскільки є втручанням у приватне спілкування, а тому становлять предмет окремого дослідження.

Різними будуть не лише процесуальні, а й організаційно-тактичні особливості проведення відповідних видів

огляду. Перший може проводитись ім-провізовано, без підготовки, особисто оперативним працівником, відкрито або з використанням відповідної легенди. При цьому, використання оперативно-технічних засобів не є обов'язковим. Другий вимагає ретельного планування та кропіткої підготовки, залучення додаткових сил і засобів (підрозділів оперативно-технічних заходів – для проникнення у приміщення; підрозділів оперативної служби – для спостереження за мешканцями житла), обов'язково використання пенітративної техніки. Цей захід є винятково негласним, оскільки у протилежному випадку втрачається сенс його проведення.

З цього приводу слід зазначити, що методу оперативно-розшукової діяльності «оперативний огляд» відповідають щонайменше чотири оперативно-розшукові заходи, котрі єдині за гносеологічною природою, але чітко відмежовані за юридичними, організаційними й тактичними ознаками: а) обстеження публічно доступного місця; б) обстеження публічно недоступного місця за згодою власника, користувача або уповноважених ними осіб; в) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; г) огляд заарештованої кореспонденції. Для юридичної оцінки оперативного огляду, організації і тактики його здійснення не важливо, що саме є об'єктом огляду. Головним у цьому плані є те, яким чином отримано доступ до предметів, що мають оглядатися: шляхом вільного доступу (під час перебування у публічно доступному місці); шляхом одержання добровільної згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб на відвідання публічно не доступного місця або тимчасового доступу до певного предмета; шляхом негласного проникнення у житло, на земельні ділянки, у транспортні засоби та інші публічно недоступні місця, зокрема за допомогою засобів пенітративної техніки; шляхом негласного доступу до кореспонденції у поштових установах.

Аналіз практики оперативних підрозділів Національної поліції, СБ України та Державної прикордонної служби України свідчить, що саме у таку класифікацію укладаються дії з візуального обстеження конкретних матеріальних об'єктів. Водночас, слід зауважити, що оперативному огляду час від часу підлягають місця, які не можна віднести ні до публічно доступних, ні до публічно недоступних.

Так, до пунктів пропуску через державний кордон на законних підставах може потрапити будь-яка особа. Але для цього вона повинна пред'явити паспорт черговому прикордоннику та дотримуватися встановлених правил. Територія таких пунктів охороняється, а для обмеження доступу туди вставляються спеціальні пристрої. У будь-який час за рішенням керівництва такого пункту доступ туди може бути припинено.

Такий саме режим пропуску для деяких місць може встановлюватися не на підставі нормативно-правових актів, а у приватному порядку. Так, у деяких закладах дозвілля, власниками або адміністрацією від відвідувачів вимагають дотримуватися певного стилю в одязі, пройти рамку металошукача тощо. Доступ у такі заклади може бути обмежено без пояснення причини. Такі місця є публічними, але доступ до них обмежено.

Аналогічним чином можна охарактеризувати під'їзди багатоквартирних будинків, де встановлено домофони. З одного боку, такі місця перебувають у загальному користуванні та є публічними. З іншого – аби потрапити туди, потрібно одержати дозвіл одного з мешканців.

Усі перелічені та подібні до них місця варто було б називати публічними місцями з обмеженим доступом. Ураховуючи публічність цих місць, вважаємо, що їх оперативний огляд має проводитися на тих самих юридичних підставах, що й огляд публічно доступних місць.

Тому, аби не ускладнювати класифікацію, запроваджену законодавцем, пропонуємо віднести зазначені місця до категорії публічно доступних. Для

цього потрібно подати визначення публічно доступного місця з включенням туди відповідних елементів. Пропонуємо наступне формулювання: «Публічно доступним є місце, де будь-яка особа може знаходитися на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб або ж набуває такої можливості у разі виконання єдиних для всіх відвідувачів вимог, що встановлені законом, підзаконними нормативно-правовими актами, власником, користувачем або уповноваженими ними особами». Такий підхід відразу вирішить низку проблем у діяльності оперативних підрозділів.

Аналіз практики діяльності оперативних підрозділів дозволяє стверджувати, що оперативний огляд публічно доступних місць та публічних місць з обмеженим доступом може проводитись як цілком відкрито, так із застосуванням певних легенд, засобів індивідуального або групового маскування. При цьому візуальному обстеженню підлягають не лише певні території або приміщення, а й предмети, які там знаходяться. Такі заходи здебільшого проводяться без будь-якого оформлення, а одержані результати використовують в оперативно-тактичних цілях у межах оперативно-розшукової діяльності або кримінального провадження. Адже офіційне оформлення оперативного огляду тягне за собою низку негативних для оперативного працівника наслідків. По-перше, як уже зазначалося, законом не передбачено оперативно-розшукового заходу з назвою «оперативний огляд». По-друге, виникає необхідність повідомлення прокурора про проведення такого неіснуючого заходу, а відповідно й обґрунтування його законності.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що на законодавчому рівні необхідно чітко виокремити чотири види оперативного огляду, відмежувавши їх за юридичними підставами та визначивши у кожному випадку способи забезпечення їх негласності.

Зокрема до них потрібно віднести: 1) огляд публічно доступного місця та предметів, що там знаходяться, у тому числі з приховуванням професійної належності оперативного працівника та мети його дій або дій особи, яка з ним співпрацює; 2) огляд публічно недоступного місця чи окремих предметів зі згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб, у тому числі з приховуванням професійної належності оперативного працівника та мети його дій або дій особи, яка з ним співпрацює; 3) огляд публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом негласного проникнення, у тому числі з використанням технічних засобів для проникнення у приміщення; 4) негласний огляд заарештованої кореспонденції.

Такий розподіл значно спростить та легалізує діяльність оперативних підрозділів з проведення оперативного огляду.

Уважаємо, що перші два види оперативного огляду мають проводитися без будь-яких дозволів, але з обов'язковим оформленням результатів. Таким чином, їх буде виведено з тіні, тобто легалізовано. При цьому важливо чітко розмежувати їх із діями, передбаченими у ст. 267 КПК України, які за наведеною вище класифікацією відповідають третьому виду оперативного огляду.

Аналіз положення, поданого у п. 1.11.7. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, свідчить, що її розробники не відмежовують проникнення у публічно недоступне місце без відома власника, користувача та уповноваженими ними осіб від проникнення туди з їх відома, але із застосуванням засобів конспірації. Зокрема, зазначеною нормою передбачено, що обстеження публічно не доступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) полягає в таємному проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця,

приховано, *під псевдонімом* або із застосуванням технічних засобів у приміщенні та інше володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшукуються, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження.

Розробники Інструкції не подають роз'яснень з приводу того, що є «проникненням під псевдонімом». Але цілком імовірно, що йдеться саме про використання засобів конспірації (засобів індивідуального маскуванню та легендарного спілкування) для відвідування та обстеження публічно недоступного місця. Вважаємо, що таке проникнення до житла чи іншого володіння особи не можна вважати порушенням прав і свобод громадян. Адже в такому випадку відвідування приміщення відбувається за згодою власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Проникнення до приміщення без такої згоди (шляхом застосування засобів пенітративної техніки, негласного одержання дублікатів ключів, з використанням агентури, що має доступ у приміщення, тощо) в межах кримінального провадження повинно відбуватися лише згідно з положеннями ст. 267 КПК України. Так само й огляд заарештованої кореспонденції має відбуватися лише згідно з положеннями ст. 262 КПК України.

Щодо проведення цих двох видів огляду (візуального обстеження) в межах оперативно-розшукової діяльності, то вважаємо доцільним регламентувати їх безпосередньо у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» без посилання на норми КПК України. Для них, як і для інших оперативно-розшукових заходів, які є втручанням у приватне спілкування, доцільно передбачити необхідність одержання оперативним працівником, у провадженні якого зна-

ходиться ОРС, ухвали слідчого судді про дозвіл на їх проведення. Але порядок отримання цього дозволу необхідно встановити нормами Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Два розглянуті вище види огляду (огляд публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи, а також огляд кореспонденції) за своїми організаційними особливостями радикально відрізняються від інших видів огляду. Їх головні відмінності в плані організації – чітка регламентація нормами відомчих нормативно-правових актів, залучення значних сил та засобів, ретельна підготовка. Тому їх організацію й тактику у протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну розглянемо окремо.

Огляд публічно доступного місця та предметів, що там знаходяться, у тому числі з приховуванням професійної належності оперативного працівника та мети його дій або дій особи, яка з ним співпрацює, достатньо часто використовується в діяльності підрозділів, компетенцію яких ставить боротьба зі злочинами у сфері міжнародного студентського обміну.

Оперативний огляд широко використовується в межах протидії злочинності. Він полягає у візуальному обстеженні оперативним працівником (або особою, яка співробітничала з ним на конфіденційній основі) конкретних матеріальних об'єктів з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження шляхом вільного доступу або за згодою власника, користувача або уповноважених ними осіб. Згоду власника, користувача або уповноважених ними осіб на доступ до конкретного об'єкта одержують відкрито або із приховуванням належності до правоохоронних органів та (або) мети відвідування.

З метою вдосконалення використання оперативними підрозділами оперативного огляду в боротьбі зі злочинністю доцільно у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» рег-

ламентувати можливість проведення чотирьох окремих оперативно-розшукових заходів, які за гносеологічною природою відповідають цьому методу оперативно-розшукової діяльності, але мають бути чітко розмежовані за правовими підставами застосування, організаційними й тактичними особливостями.

Перший – огляд публічно доступного місця та предметів, що там знаходяться, у тому числі з приховуванням професійної належності оперативного працівника та мети його дій або дій особи, яка з ним співпрацює. Має здійснюватися з дозволу керівника оперативного підрозділу.

Другий – огляд публічно недоступного місця чи окремих предметів зі згоди власника, користувача або уповноваже-

них ними осіб, у тому числі з приховуванням професійної належності оперативного працівника та мети його дій або дій особи, яка з ним співпрацює. Має здійснюватися з дозволу керівника оперативного підрозділу з обов'язковим повідомленням прокурора.

Третій – огляд публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом негласного проникнення, у тому числі з використанням технічних засобів для проникнення у приміщення. Має здійснюватися за погодженням з прокурором з дозволу слідчого судді.

Четвертий – негласний огляд заарештованої кореспонденції. Має здійснюватися за погодженням з прокурором з дозволу слідчого судді.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> data zvernennia 09.01.2019 [in Ukrainian].
2. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist Ukrainy [On Operational and Investigative Activity of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 № 2135-XII <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/2135-12>> data zvernennia 09.01.2019 [in Ukrainian].
3. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist [On Operational Investigative Activity]: proekt Zakonu Ukrainy vid 03.06.2016 № 4778. <<http://w1.c1.rada.gov.ua>> data zvernennia 09.01.2019 [in Ukrainian].
4. Instrukttsiia pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchych (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni [Instruction on the organization of conducting of secret investigative (search) actions and use of their results in criminal proceedings]: zatv. Nakazom Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Sluzhby bezpeky Ukrainy, Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustyttsii Ukrainy vid 16.11.2012 № 144/1042/516/1199/936/1687/51 data zvernennia 09.01.2019 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

5. Albul C, Bieliakov K I, Berendieieva A I, ta in, *Operatyvno-rozshukova diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav: Zahalna chastyna: pidruchnyk* [Operative-search activity of the law-enforcement bodies: General part: textbook] (Kyiv, Viddil redaktsiino-vydavnychoi diialnosti MVS Ukrainy 2012) 248 [in Ukrainian].
6. Holovina L, *Operatyvnyi ohliad: monohrafiia* [Operational review: monograph] (Odesa, ODUVS2009) 134 [in Ukrainian].
7. Hryniuk V, *Funktsiia obvynuvachennia v kryminalnomu provadzhenni Ukrainy: teoriia i praktyka: monohrafiia* [The Function of the Prosecution in the Criminal Procedure of Ukraine: Theory and Practice: Monograph] (Kyiv, Alerta 2016) 358 [in Ukrainian].
8. Nekrasov V, *Operatyvne rozpoznavannia: monohrafiia* [Operative Recognition: Monograph] (Kyiv, KNT 2007) 216 [in Ukrainian].

JOURNAL ARTICLES

9. Hribov M, 'Pravove rehuliuвання документування вчинення злочynu v kryminalnomu protsesi u operatyvno-rozshukovii diialnosti' [Legal regulation of documenting the commission of a crime in the criminal process and operatively-search activity] (2018) 1(15) Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav 129–139 [in Ukrainian].

10. Hribov M, 'Rozviduvalni zakhody orhaniv vnutrishnikh sprav: sutnist ta pytannia zastosuvannia v borotbi z orhanizovanoiu zlochynnistiui' [Intelligence measures of the law enforcement bodies: the essence and issues of application in the fight against organized crime] (2009) 20 Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiui i koruptsiiei (teoriia i praktyka) 26–33 [in Ukrainian].
11. Kolesnyk V, 'Nehlasni slidchi dii dlia slidchoho – «zolote dno», yake advokat zdaten peretvoryty v peklo' [Involuntary Investigative Actions for an Investigator – The «Gold Bottom» That A Lawyer Can Turn into Hell] (2014) *Zakon i biznes* 32–33. <<http://zib.com.ua/ua/print>> data zvernennia 09.01.2019 [in Ukrainian].
12. Kuratchenko M, 'Takyka operatyvnoho ohliadu pid chas vyavlennia ta rozsliduvannia sutensterstva ta vtiahennia osoby u zainiattia prostytutsiiei' [The tactics of an operational review during the detection and investigation of pimping and involvement of a person in prostitution] (2016) 83 *Nautskovy visnyk DDUVS* 308–314 [in Ukrainian].
13. Lukianchyk Ye, Lukianchyk B, 'Stanovlennia instytutu nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Formation of the Institute of Involuntary Investigative (Investigative) Actions] (2015) 60 *Krymynalystyka y sudebnaia ekspertyza* 147–160 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M, 'Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezultativ u dokazuvanni' [Involuntary Investigative (Investigating) Actions: Issues of Proceeding and Using Results in Evidence] (2013) 1 *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 270–277 [in Ukrainian].
15. Podobnyi O, 'Znachennia operatyvnoho poshuku v operatyvno-rozshukovii diialnosti ta v dosudovomu rozsliduvanni' [The Importance of Operative Search in Operative-Investigative Activity and in Pre-trial Investigation] (2015) 3 *Pivdenoukraiynskyi pravnychi chasopys* 172–174 [in Ukrainian].
16. Serhieieva D, 'Vykorystannia rezultativ nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii u dokazuvanni: shchodo udoskonalennia norm chynnoho KPK Ukrainy' [Using the results of secret investigation (search) actions in proving: on the improvement of the norms of the current CPC of Ukraine] (2016) 1 *Pivdenoukraiynskyi pravnychi chasopys* 105–107 [in Ukrainian].
17. Stashchak M, Mazur L, 'Problemni aspekty zastosuvannia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii operatyvnymi pidrozdilamy OVS Ukrainy' [Problematic aspects of the use of secret investigative (search) operations by the operational units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] (2012) 6 *Mytna sprava* 85–89 [in Ukrainian].
18. Starenkyi O, 'Problemni aspekty zakonodavchoi rehlamentatsii provadzhennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Problematic aspects of the legal regulation of the conduct of secret investigative (search) actions] (2013) 4 *Naukovi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav* 449–455 [in Ukrainian].
19. Tatarov O, 'Okremi problemy pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Specific Problems in Involuntary Investigative (Investigative) Actions] (2016) 3 *Visnyk kryminalnogo sudochynstva* 69–77 [in Ukrainian].
20. Tsutskiridze M, Starenkyi O C, 'Vykorystannia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii yak zasobiv dokazuvannia v kryminalnomu provadzhenni na dosudovomu rozsliduvanni' [Use of Involuntary Investigative (Investigative) Actions as Means of Evidence in Criminal Proceedings in Pre-trial Investigation] (2015) *Pravo Ukrainy* 152–161 [in Ukrainian].
21. Cherniavskiy S, Udalova L, 'Gruntovne doslidzhennia teorii ta praktyky funktsii obvynuvachennia u kryminalnomu provadzhenni Ukrainy' [A thorough investigation of the theory and practice of the function of prosecution in the criminal proceedings of Ukraine] (2016) 4 *Visnyk kryminalnogo sudochynstva* 199–202 [in Ukrainian].
22. Shevchenko S, 'Poniattia ta neobkhidnist operatyvnoho ohliadu' [The concept and necessity of operational review] (1999) 1 *Visnyk universytetu vnutrishnikh sprav* 64–65 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

23. Albul S, 'Novyi Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: ruiniuvannia nastupalnosti v operatyvno-rozshukovii diialnosti' [The New Criminal Procedural Code of Ukraine: The Destruction of Offensive On Operational and Investigating Activities] *Rol ta mistse OVS u rozbudovi demokratychnoi pravovoi derzhavy: V Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* (Odesa, ODUVS2013) 334–336 [in Ukrainian].
24. Vasylynchuk V, 'Vzaiemodiia operatyvnykh ta slidchykh pidrozdiliv pid chas provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Interaction of operational and investigative units during the conduct of secret investigative (search) actions] *Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia: IV Vseukr nauk. prakt. konf.* (NAVS2017) [in Ukrainian].

THE DISSERTATION AUTHOR'S ABSTRACT

25. Holovina L, 'Teoretychni ta orhanizatsiino-taktychni zasady operatyvnoho ohliadu' [Theoretical and Organizational-Tactical Principles of Operational Review] (avtoref. dys. kand. yuryd. nauk, Odesa 2008) 20 [in Ukrainian].

26. Kononenko Y, 'Pravovye, orhanyzatsyonnye y taktycheskye osnovy operatyvnoho osmotra' [Legal, organizational and tactical bases of operative inspection] (avtoref. dys. kand. yuryd. nauk, Kyev 1976) 171 [in Ukrainian].

Cherniak A.,

Doctor of Laws

Senior research associate

Interagency Scientific and Research Centre of problems of combating organized crime under the National Security and Defense Council of Ukraine

Operational examination as a means of activities of operational units.

One of the effective means of operational units' activities is operational examination. It has been used by law enforcement, intelligence and counterintelligence agencies of states around the world from olden times to the present. It is actively used during operational investigative activities and pre-trial investigations. As time goes on, the operational examination not only does not lose its relevance in the fight against crime, but also becomes even more important due to the use of the achievements of science and technology, the use of the latest technologies. Ukrainian law enforcement operational units actively use it to perform the tasks of operational investigative activities and criminal proceedings. However, this does not always happen within the legal framework, which is due to the imperfection of the legal regulation of operational examination.

The purpose of this article is to determine the actual meaning of the operational examination as a means of operating units, as well as to put forward proposals for legislative regulation.

According to the results of the study, it was established that the actual meaning of the operational examination consists in a visual examination by an investigation officer (or person who cooperates with him on a confidential basis) of specific material objects in order to accomplish the tasks of operational investigative activities and criminal proceedings by free access or with the consent of the owner, user or persons authorized by them. The consent of the owner, user, or persons authorized by them to access a specific object is obtained openly or with concealment of their belonging to law enforcement agencies and (or) the purpose of the visit.

In order to improve the use of operational examination by the operational units in crime counteraction, it is advisable to regulate the possibility of carrying out four separate operational investigative activities in the Law of Ukraine «On operational investigative activities», which by epistemological nature correspond to this method of operational investigative activity, but they should be clearly distinguished according to the legal basis of application, organizational and tactical features.

The first is an examination of a publicly accessible places and objects there, including with the concealment of the professional affiliation of the investigation officer and the purpose of his actions or the actions of the person who cooperates with him. It should be carried out with the permission of the head of the operational unit.

The second is an examination of a publicly inaccessible places or separate objects with the consent of the owner, user, or persons authorized by them, including with the concealment of the professional affiliation of the investigation officer and the purpose of his actions or the actions of the person cooperating with him. It should be carried out with the permission of the head of the operational unit with the mandatory notification of the prosecutor.

The third is an examination of publicly inaccessible places, homes or other possessions of a person by covert penetration, including using technical means to enter the premises. It should be carried out in coordination with the prosecutor with the permission of the investigating judge.

The fourth is a covert (unofficial) examination of the arrested correspondence. It should be carried out in coordination with the prosecutor with the permission of the investigating judge.

Key words: *operational units, crime counteraction, crime prevention, crime detection, suppression of crime, crime investigation, operative investigation activity; criminal proceeding.*

Стаття надійшла до редакції журналу 22.01.2019